

”Sätt dig ner på rumpan”

En kvalitativ studie om förskolans samling ur ett makt- och motståndsperspektiv.

Av: Johanna Dahlgren-Syrén & Josefin Axemar

Handledare: Marco Nase

Examinator: Karin Jonsson

Södertörns högskola | Lärarutbildningen

Kandidatuppsats 15hp

Självständigt arbete i förskoledidaktik | Hötsterminen 2017

Förskollärarytbildning med interkulturell profil

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	5
1.2 Samlingens uppkomst.....	5
2. Tidigare forskning.....	8
3. Teoretisk utgångspunkt.....	12
4. Material och metod.....	14
4.1 Urval.....	14
4.2 Etik.....	15
4.3 Diskussion av metodval.....	16
4.4 Genomförande.....	17
5. Analys.....	18
6. Diskussion.....	36
6.1 Sammanfattning.....	36
6.2 Slutsats.....	38
6.3 Förslag till vidare forskning.....	40
7. Referenslitteratur.....	41
8. Bilagor.....	43

Abstract

The aim of this study is to discover how preschool teachers use their power toward children in circle time, and the different types of strategies of resistance children express as a response to the teacher's power performance. The analysis is based on Michel Foucault's theory on power.

This study focuses on circle time in preschool, which plays a central role in daily activities where norms and rules create expectations for children about how they should behave. According to Foucault's theory, power exists where there is resistance. Norms are often used as a power implement in these contexts.

We have used a qualitative method for this study, and observations have been made to collect data. The observations take place in two different departments in a preschool in Stockholm.

This study shows that circle time still has the same structure today as it did when it originated in the 1800s. This structure includes the children being placed in a circle and that an adult who oversees leading the activity, which is a group adapted activity. The results also show a distinct power structure at circle time in preschools and that it affects children's choice to resist. Which indicates children's impact and participation in preschool. The results of this study show that preschool teachers also have different personal approaches and rules during circle time. Which means that children will not adapt to the general rules in preschool as much as they adapt to the leading teacher's approach in circle time.

Keywords: Power, resistance and norms

1. Inledning

Läroplanen för förskolan vilar på en demokratisk grund där värdegrundsarbete och etiska förhållningssätt ska genomsyra verksamheten. Det är ingen lätt uppgift pedagogerna har att arbeta med. Förutom de demokratiska värderingar och värdegrundsarbetet förväntas det att pedagoger ska se till barnets bästa individuellt men också till gruppen och verksamhetens bästa för att få en så bra miljö som möjligt för barnen. Detta innebär att pedagoger ibland måste sätta barnens viljor och intresse i andra hand.

För att förskolan ska kunna upprätthålla sitt politiska uppdrag krävs det att pedagoger tar ett ansvar för att alla barn som vistas i förskolan ska få en så trygg och lärorik miljö som möjligt. Detta innebär att pedagoger behöver använda sig av makt för att uppnå de mål och krav som ställs på förskolan. Inom alla mänskliga relationer förekommer makt så även inom förskolan (Nilsson, 2008, s. 92). Pedagoger och vuxna besitter alltid en maktposition gentemot barnen då de både har ett fysiskt och ett mentalt övertag.

Vår erfarenhet är att pedagoger har många åtaganden, krav och förväntningar som ska uppfyllas. Förskolan kan upplevas som en stressig miljö där det inte är ovanligt att pedagoger känner sig otillräckliga. Stress och påtryckningar kan leda till att man ibland brister i det pedagogiska förhållningssättet. När detta sker är det lätt som pedagog att ta till en form av maktutövande som anses vara negativ och brista mot förskolans styrdokument och värdegrundsarbete.

Vi har valt att koncentrera oss på samlingen för att avgränsa oss. Detta då samlingen är ett moment som vi under vår utbildning har insett att många har olika åsikter om. Enligt våra erfarenheter är samlingen ett dagligt inslag på de flesta förskolor. En samling genomsyras ofta av normer och regler som ställer krav på barnen. Maktstrukturer blir relevanta i samlingsituationer då pedagogerna använder sin makt för att upprätthålla förskolans struktur, regler och normer.

Tidigare forskning säger att barns motstånd kan tas emot av pedagoger på olika sätt. Det kan ses som en demokratisk handling men också som en brist hos barnet som tyder på att barnet

inte kan förhålla sig till de regler och normer som finns. Detta kan då ses som något som måste rättas till och förändras hos barnet.

Vår uppfattning är att makt är ett känsligt ämne men som i förskolan förekommer hela tiden. Samlingen är inget undantag. Vi har själva diskuterat hur man som pedagog hur man ska förhålla sig till denna maktstruktur utan att brista i sin yrkesprofession och samtidigt kunna upprätthålla en lärorik och trygg miljö för alla barn i förskolan. Vi anser att medvetenheten om makt, normer och värderingar är av stor vikt i arbetet med barn samt en medvetenhet om att barn alltid påverkas av de val vuxna gör.

1.1 Syfte och frågeställningar

I vår studie kommer vi att undersöka maktrelationer mellan barn och pedagoger i förskolan. Vi vill titta på hur pedagoger hanterar makten de besitter och hur de agerar om barn gör motstånd. Vi vill även undersöka i vilken utsträckning barn ges möjlighet att påverka samlingen.

- Med sin makt, hur förhåller sig pedagoger till barn som gör motstånd och inte rättar sig efter normen som råder i samlingen?
- Hur reagerar barn i vår studie på pedagogers maktutövande, finns det någon typ av motståndsstrategi de använder sig av?
- I vilken utsträckning ger pedagogerna barn frihet och utrymme att själva bestämma i samlingen?

1.2 Samlingens uppkomst

I följande del kommer vi att redogöra för förskolans uppkomst ur ett historiskt perspektiv samt hur samlingen och dess traditionella struktur uppstod.

På 1800-talet när industrialismen tog fart i Sverige skapades det fler arbetstillfällen, vilket ledde till att många yngre barn var i behov av daglig omsorg. Staten och välgörenhetsinrättningar bildade barnkrubborna för att hjälpa dessa familjer med deras behov (Simmons-Christenson,

1997, s. 77–80). Barnkrubborna var en institution som riktade sig mot det allra fattigaste i samhället. Under samma epok i Tyskland utvecklar Friedrich Fröbel (1782–1852) en annan sorts barnpassning. Denna gav han namnet Kindergarten, eller Barntädgårdar som det kom att heta i Sverige. Kindergarten var inriktad till överklassens barn. Dagens förskola är idag en blandning mellan de två första barninstitutionerna, barnkrubban och barntädgården, där både pedagogik och omsorg fyller en viktig del (Rubinstein Reich, 1993, s.87–88, Simmons-Christenson, 1997, s. 100–103).

I dagens förskola har samlingen en central roll i den dagliga verksamheten. Redan i Frøbels Kindergarten på 1800-talet hade man samlingar som återkommande inslag i verksamheten. Under samlingarna satt barnen i en cirkel där man hade sång- och rörelselekar. Cirkeln barnen sitter i är enligt Fröbel en symbol för oändlighet och social samhörighet. Fröbel ansåg att samlingens stillasittande skulle växlas med lekar där barnen fick röra på sig. Han ansåg att barnen på detta omväxlande sätt skulle utveckla både sin kropp och sin själ.

Inom den svenska förskolan var Ellen och Maria Moberg var två pionjärer som utbildade kvinnor i enlighet med Frøbels pedagogik. Enligt Rubinstein Reich har Maria Moberg skrivit en lärobok i metodik om samlingen. I boken Barntädgården från 1945, i kapitlet *Samlingsstunden* beskriver Moberg hur en samling bör utföras. Samlingen ska inte ha för många barn och endast vara en kvart eller tjugo minuter långa. Läraren ska sitta och samtala på ett speciellt sätt för att fånga barnens intresse och uppmärksamhet. Den får gärna innehålla genomtänkta sånger och samtal om dagar, årstider, väder, barnens upplevelser m.m. Moberg beskriver att samlingen är en stund där pedagoger kan stötta hemmen genom att diskutera sådant som kan vara svårt att prata om hemma. Det är också ett tillfälle för barn att lyfta frågor de funderar på och leder till att barn får öva sin koncentration genom att lära sig lyssna på andra (Rubinstein Reich, 1993, s. 92–99).

Under åren 1968–1972 genomförs den stora barnstugeutredningen i Sverige. Syftet med barnstugeutredningen är att utreda den svenska barnomsorgen och förbättra den. Utredningen leder fram till att daghemmen år 1998 får en egen läroplan och daghemmen blir då Förskolan (Martin Korpi, 2015, sid. 24–26). Barnstugeutredningen ställer sig starkt kritisk mot samlingssituationen, de rekommenderar istället ett dialogpedagogiskt arbetssätt (Rubinstein Reich, 1993, s. 127). Det dialogpedagogiska arbetssättet innebär att man ska samarbeta inom arbetslaget och ta vara på enskilda samtal med barnen istället för att fokusera på gruppsamtal

som sker i samlingsituationer. Trots barnstugeutredningens negativa inställning till samlingen och deras rekommendation om att den ska avvecklas är samlingen 45 år senare fortfarande starkt rotad i den svenska förskolans vardag (Olofsson, 2010, s. 66–67). Enligt Olofsson är samlingen en ritual som ofta är lärarstyrd. Pedagoger beskriver den som en förberedelse inför skolan och som ett sätt att skapa trygghet i barngruppen. Trots läroplanens intåg och barnstugeutredningen ser samlingarna i stort sett likadana ut som den gjorde på 1800-talet när Fröbel introducerade samlingen (Olofsson, 2010, s. 8–10).

Genom våra gemensamma erfarenheter kan vi konstatera att vi också anser att samlingen är en lärarstyrd rutin där barnen förväntas sitta still och lyssna på den som talar. Vanliga inslag i samlingar är sånger, rim och ramsor och rörelseaktiviteter. Idag är samlingen en självklar del av förskolans vardag men i läroplanen för förskolan (Lpfö, 98/16) nämns aldrig begreppet samling.

Läroplanen för förskolan beskriver att förskolan ska bidra till barns utveckling och lärande. Förskolan ska förmedla och arbeta med barns integritet, jämställdhet och frihet. De vuxna i förskolan blir på så sätt förebilder för vårt demokratiska samhälle. Läroplanen uppmuntrar till olikheter och att barn i förskolan ska kunna uttrycka sig och göra val utifrån sin egna uppfattning vilket kan leda till en bra självkänsla. Om förskolans samlingar är starkt pedagogstyrda med tydliga normer och värderingar inför hur barngruppen ska agera så kan samlingen strida mot det demokratiska värdegrundsarbetet (Lpfö 98/16, s. 4–5).

2. Tidigare forskning

I följande del kommer vi att presentera relevant forskning kring ämnet vi vill studera. Vi kommer att ta hjälp av Juul & Jensen, Dolk, Markström och Rubinstein Reich.

Omsorg och fostran

Juul & Jensen beskriver att det förr bara fanns ett sätt att uppfostra barn på och detta var genom lydnad och barns anpassning. Maktstrukturer och hierarkiska ordningar genomsyrade uppfostran av barn både i hemmen och på institutionerna (Juul & Jensen, 2015, s. 31–32). Begreppen fostran, regler och förhållningssätt finns idag kvar i förskolans läroplan. Dock är det diffust vad begreppen idag innebär. Rubinstein Reich lyfter dilemmat mellan omvårdnad och lärande och menar att dessa begrepp härstammar historiskt från de två första institutionerna, barnkrubban som omvårdnad och barnträdgården som pedagogiska lärandet. Barnstugeutredningen menar att i daghemmen skulle ingen klasskillnad finnas, då verksamheten skulle genomsyras av både pedagogik och omsorg.

Arbetslaget ska samarbeta med hemmen när det gäller barnets fostran och med föräldrarna diskutera regler och förhållningssätt i förskolan (Lpfö 98/16, s. 9).

Förskolans verksamhet ska präglas av en pedagogik där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar en helhet (Lpfö 98/16, s. 9).

Även Dolk beskriver problematiken mellan likabehandlingsarbetet och barns delaktighet gentemot omsorgen. Det är inte enbart styrdokumentet som beskriver hur pedagoger ska arbeta med barn utan även föräldrar har åsikter om barns vistelse på förskolan och vad deras barn ska få ut av att vara där. Pedagogernas egna värderingar spelar också stor roll hur pedagoger väljer att hantera och interagera med barnen (Dolk, 2013, s.142–143). Detta speglar alla moment inom förskolan även samlingen.

Samling

Samlingen i förskolan har idag en central roll i den dagliga verksamheten precis som i Frøbels Kindergarten på 1800-talet, trots att barnstugeutredningen ställer sig kritisk till samlingen. Rubinstein Reich har i sin avhandling *Samling i förskolan* beskrivit hur samlingen utformas på

de förskoleavdelningar hon observerat. Hon beskriver samlingen som något som sker regelbundet och innehåller regler samt normer som ska följas. Om samlingen också genomförs utifrån en rutin med upprop, genomgång av dag, månad och årstider blir det inte en inlärningsituation utan endast en ritual (Rubinstein Reich, 1993, s. 189).

Samlingen är ett moment i förskolan som oftast inte är frivilligt och där barn ska anpassa sig till gemenskapen i en grupp. Samlingen är ett av de få moment i förskolans dagliga verksamhet som liknar skolans arbetssätt, eftersom den skapar förväntningar på barn som att vänta på sin tur, ta in information, lyssna på andra samt göra sig synlig vid rätt tillfälle (Rubinstein Reich, 1993, s. 16–18).

Normer och regler

Om pedagoger fångar barns intresse ser pedagoger gruppen som en enhet men om ett barn väljer att bryta mot normen och göra motstånd ändras pedagogers synsätt från enhetligt till individualistiskt, vilket påverkar pedagogers förhållningssätt (Rubinstein Reich, 1993, s. 48–50). Barn som inte följer normen kan ses som besvärligt och barnet blir därmed problemet (Markström, 2005, s. 151).

Rutiner och regler som råder i förskola är oftast osynliga men påtagliga. Barn förväntas förstå och rätta sig efter dessa regler och rutiner. Markström menar i likhet med Rubinstein Reich att samlingen kan ses som en förberedelse inför skolan och de barn som inte kan förhålla sig till dessa normer och regler ses som problematiska. Barn som inte kan eller inte har lärt sig förhålla sig till de osynliga reglerna kan enligt Markström omformas genom att befinna sig i rätt kontext. Denna kontext kan vara förskolan, där har barn möjlighet att lära sig det sociala samspelet med hjälp av andra barn och vuxna (Markström, 2005, s. 151-160).

Markström beskriver att föräldrar påverkar förskolan och pedagogernas arbete med barn. Hon menar på att föräldrarna i hennes undersökning trycker på att det är viktigt att barn ska lära sig skrivna och oskrivna regler inför framtiden (Markström, 2010, s. 311). Dolk menar dock att med regler och ramar skapar man även möjlighet för barn att kunna bryta mot dessa normer och regler. De rådande normerna och värderingarna i förskolan blir synliga först då någon väljer att bryta normen (Dolk, 2013, s. 238–241). Barn är väl införstådda i förskolans normer och regler men är samtidigt duktiga på att balansera kring dem vilket gör att barns motstånd

inte alltid är direkt och tydligt, utan kan ske genom att de försiktigt prövar sig fram och testat gränser (Markström, 2010, s. 311).

Barn påverkas alltid av de val vuxna gör och i en barn-vuxen relation har den vuxna alltid makten (Dolk, 2013, s. 31). Detta behöver inte betyda att barn inte har möjlighet att påverka makten den vuxne besitter med hjälp av motstånd.

Markström har i sin forskning valt att fokusera på det pedagogiska arbetet och i *Talking about children's resistance to the institutional order and teachers in preschool* (2010) har hon tittat på hur pedagoger talar om barns normbrytande med föräldrar. Markström menar att pedagoger i samtal med föräldrar berättar om barns beteende och normbrytande som något negativt. Pedagoger visar på så sätt vad förskolan anser är ett acceptabelt sätt att bete sig på och vad som är ett " normalt " beteende. Juul & Jensen beskriver däremot hur barns motstånd kan ses som ett sätt att frigöra sig från de befintliga regler och ramar som existerar vilket kan leda till att barn utvecklar en bättre självkänsla (Juul & Jensen, 2015, s. 43–44). När barn gör motstånd mot den vuxnes makt kan de känna en frustration eftersom de inte alltid får sin vilja igenom. Det är viktigt att den vuxne ger barn tid att få känna sin frustration och få möjlighet att bearbeta sina känslor ifred. Detta kan ta olika lång tid för olika barn och det är något som den vuxne bör respektera. Vilket bidrar till att barn behåller sin personliga värdighet och lättare kan acceptera den vuxnes beslut. Om barn inte får den tid de behöver till bearbetning så kan barns personliga värdighet skadas vilket kan leda till sämre självkänsla (Juul & Jensen, 2015, s. 85–86).

Motståndsstrategier

Genom att använda sig av olika kreativa metoder kan barn frigöra sig från de regler och ramar som råder i en kontext. Pedagogerna i Markströms studie beskriver i samtal med barnens föräldrar de olika utmärkande motståndsstrategier som barnen använder sig av. De motståndsstrategier Markström beskriver är fysiskt motstånd, verbalt motstånd, emotionellt motstånd, avvisande motstånd och socialt motstånd (Markström, 2010, s. 311).

Det fysiska motståndet kan ta uttryck i flera olika strategier. Det kan vara när ett barn inte vill utföra uppgifter som pedagoger vet att barn klarar av, exempelvis som att klä på sig själv, att sitta still eller att låta bli att putta och knuffa på någon annan.

Det verbala motståndet beskriver Markström som ett motstånd där barn kan välja att inte tala eller svara på de frågor pedagoger ställer till dem. Det kan även vara att barn medvetet går emot de befintliga sociala reglerna genom att störa och argumentera emot eller använda sig av höga ljud.

Det avvisande motståndet beskrivs som ett motstånd där barn ignorerar lärare eller andra barn. Denna kategori kan vara svårhanterlig då det inte är tydligt om barnet gör motstånd eftersom det agerar passivt.

I det emotionella motståndet använder sig barn av känslofyllda strategier för att visa sitt missnöje. Det ger uttryck i gråt, irritation, blyghet, ilska osv. Barn kan även i detta motstånd visa på ett stort självförtroende eller ett sämre självförtroende.

Det sociala motståndet beskrivs som ett motstånd barn gör när de inte vill engagera sig i förskolans aktiviteter eller lekar tillsammans med andra barn och pedagoger. Motståndet uppfattas som att barnet inte besitter en social kompetens vilket ofta är något som värderas högt inom förskolan både bland föräldrar och pedagoger (Markström, 2010, s. 306–310).

Markström och Juul & Jensens teorier får stöd i Dolks avhandling *Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan*. I avhandlingen beskriver Dolk hur barn i förskolan använder sig av strategier som gör att det inte alltid är lätt för pedagoger att styra barn dit de vill. Barn gör motstånd mot verksamheten och mot pedagogerna. Även Dolk menar att pedagoger ser barns motstånd som något negativt dock menar Dolk att det är intressant att få syn på vilka normer som barn gör motstånd mot. Om barns motstånd ses som en demokratisk handling istället för ett problem kan situationen som barn gör motstånd mot se annorlunda ut (Dolk, 2013, s. 226 + 238-241).

Samlingen har länge varit en daglig och självklar del i förskolan vardag. Den hade från början ett tydligt syfte som strukturen är uppbyggd efter vilket lever kvar än idag. Strukturen gör att pedagogers synsätt och förhållningssätt påverkar normerna som finns i samlingen. Regler och normer kan barn välja att göra motstånd mot och det finns olika strategier barn kan ta till. Barns motstånd kan tas emot på olika sätt av pedagoger de kan ses som problematiskt eller som en demokratisk handling det beror på vilket sätt pedagogen väljer att se på motståndet.

3. Teoretiska utgångspunkter

Våra nyckelord är *makt*, *motstånd* och *normer*. Vi har i denna studie fördjupat oss i förskolans samling med utgångspunkt ur ett maktperspektiv och kommer att ta inspiration av Michel Foucaults maktteorier. Vi har valt att inte ta del av alla Foucaults texter utan endast de som för oss är relevanta för vår studie. Således kommer vi även att diskutera relevanta motståndsstrategier som grundar sig i Foucaults maktteori då Foucault menar att makt alltid innefattar motstånd.

Normer

Normer blir relevant i vår studie då vi anser att det är maktinnehavarens åsikter och värderingar som skapar normen. Normaliteten i samlingen blir således att barn förväntas sitta ner på den utvalda samlingsplatsen som oftast är en rund matta. Där förväntas barn vara tysta, lyssna på den som talar och respektera varandra.

Makt

Lilja & Vinthagen beskriver hur begreppet makt historiskt sett har förändrats. Från att ha varit en hierarkisk ordning och ett sätt för samhällets topp att styra de lägre samhällsklasserna till idag handla om sociala relationer, samhörighet och att passa in. Makt har historiskt använts till att förbjuda människor att genomföra olika handlingar och vars följderna ofta var ett straff. Idag har maktbegreppet breddats, det är något som kan skapa och forma människors sätt att agera, deras sinnen och sätt att kommunicera. Detta gör att makten kan tränga sig igenom överallt, i olika former på olika platser och vid olika tillfällen (Lilja & Vinthagen, 2009, s. 27).

Lilja & Vinthagen menar att i en maktrelation formar sig individen till ett redskap och i en maktrelation är underordning och överordning väsentligt. Det behöver inte betyda att individerna är medvetna om att de sitter i en överordnad position och tvärtom. Det kan också innebära att båda parter är underordnade ur ett annat perspektiv. Makten återskapas om och om igen genom upprepade medverkan i underordningen och därmed blir en normalisering (Lilja & Vinthagen, 2009, s. 40). I förskolan är pedagoger överordnade barn, pedagoger är i sin tur underordnade föräldrar och ledning som alla i sin tur är underordnade det politiska samhället.

Foucault beskriver att det inte finns några relationer där makt inte existerar utan att makt är centralt överallt. Makten är föränderlig och kan se olika ut beroende på kontext (Nilsson, 2008, s. 92). Våra handlingar och vårt sätt att hantera dessa genomsyras av maktrelationer.

Disciplinär makt

Foucault beskriver även en disciplinär makt. Den kan utövas under tystnad med hjälp av mimik och kroppsspråk. Den disciplinära makten utövas i syfte att upprätthålla en viss norm och ordning där utövaren vill styra de underordnade i en viss riktning för att få till ett korrekt beteende utifrån sina egna värderingar. Disciplinen beskrivs som ett system där man använder sig av både belöning och bestraffning för att upprätthålla normen. Eftersom en norm kan skapas med den disciplinära makten innefattar det även att man jämför individer. Normen kan därmed betraktas som ett starkt maktredskap (Foucault, 1975, s. 171–185).

Motstånd

Där makt finns förekommer även motstånd. Den som gör motstånd mot makthavaren samt gör revolt mot de existerande regler och normer måste avgöra om det är värt det eventuella straffet som motståndet kan medföra. Dock är det oklart om motståndet är en respons på maktutövandet eller om man använder makt som respons när ett motstånd görs. Däremot visar motståndet var makt finns. Motstånd behöver inte vara genomtänkt eller ett medvetet val utan det kan vara ett spontant handlande utifrån behov eller impuls (Lilja & Vinthagen, 2009, s. 52–53 + 69). Foucault ville inte se motstånd som något negativt utan som en kreativ process som inte alltid är förutsägbar. Om makt förflyttas till de som gör motstånd, så kommer nya motstånd att göras mot makten (Nilsson, 2008, s. 96).

Makt kan utövas för att få igenom regler, upprätthålla en viss struktur, få igenom sin egen vilja eller för att främja andras välbefinnande. I förskolan kan dessa strukturer och regler användas för att få ett bra klimat i barngruppen och för att få en så bra verksamhet för alla som vistas i förskolan. Foucault menar att man som lärare alltid har en fördel i och med de regler och strukturer som är befintliga i verksamhetens styrdokument. Läraren besitter redan en makt både som vuxen och som lärare. Detta betyder inte att läraren har “total kontroll” över sina elever utan makten kan under olika situationer förflyttas till eleverna eller en specifik elev (Nilsson, 2008, s. 94).

4. Material och metod

I denna del kommer vi att redogöra för de metoder vi har valt för insamlingen av material till vår studie. Vi kommer även att presentera de forskningsetiska dilemman som vi har tagit hänsyn till i vår studie.

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod som innebär att forskaren är delaktig i de sammanhang som denne ska studera för att kunna få syn på människors agerande, och kunna tolka deras handlingar. Användandet av en kvalitativ metod innebär att det kommer vara våra tolkningar av situationen som blir underlaget till denna studie. Vi har valt observation som metod i insamlingen av material till studien och observationerna genomfördes under tre förmiddagar på två avdelningar på en kommunal förskola i södra Stockholm.

Inför varje observationstillfälle såg vi till att vara på avdelningen en stund innan samlingens start. Vår tanke med detta var att barn och pedagoger skulle få bekanta sig med oss samt att vi ville skapa en så naturlig atmosfär som möjligt. På avdelningarna genomfördes samlingarna på en rund matta och vid samlingens start placerade vi oss på varsin sida om samlingsmattan. Genom att placera oss på detta sätt såg vi samlingen och deltagarna ur olika synvinklar och kunde därmed se flera händelser. Vi valde att använda penna och papper som insamlingsmetod av vårt material. Efter samlingarnas slut satte vi oss ner tillsammans och diskuterade vad vi sett och hört under observationerna medan vi hade allt färskt i minnet. Därefter renskrev vi våra observationsanteckningar enskilt och försökte få ner så mycket detaljer som möjligt. Efter observationernas slut samlade vi våra renskrivna observationsanteckningar och gick igenom dem tillsammans ytterligare en gång. Vi valde därför ut situationer som vi ansåg vara relevanta och intressanta för vår studie och som var kopplade till vårt syfte och frågeställningar.

4.1 Urval

Vi har gjort vår datainsamling på en kommunal förskola i södra Stockholm. Vi kontaktade en förskolechef och frågade om vi kunde göra observationer på någon av dennes förskolor. Vi blev då slumpmässigt tilldelade en förskola i det rektorsområdet. Förskolan är en Reggio Emilia-inspirerad förskola och består av sju avdelningar. Observationerna genomfördes på två olika avdelningar på förskolan, detta för att få ett större underlag till vår studie.

På avdelning Blå arbetar en förskollärare och två barnskötare tillsammans med 18 barn i åldrarna 1-3 år. Förskolläraren har fem års yrkeserfarenhet och barnskötarna har 30 respektive 10 år. På avdelning Röd arbetar en förskollärare och två barnskötare tillsammans med en resurspedagog där går det 22 barn i åldrarna 3–5 år. Förskolläraren har tre års yrkeserfarenhet och barnskötarna har 30 respektive 2 år.

4.2 Etik

Vi har i vår studie reflekterat över vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer under genomförandet av studien:

- *Informationskravet* innebär att alla berörda deltagare i studien ska få information om studiens syfte.
- *Samtyckeskravet* innebär att det är frivilligt att delta i studien och att man när som helst under studiens gång kan välja att avbryta sin medverkan.
- *Konfidentialitetskravet* innebär att alla deltagare har rätt att vara anonyma samt att ingen utomstående får tillgång till personuppgifter som eventuellt finns i materialet.
- *Nyttjandekravet* innebär att datainsamlingen endast används i vår forskning (Vetenskapsrådet, 2002)

Inför vår observation skickade vi ut ett informationsbrev till förskolans pedagoger och vårdnadshavare där vi informerade om studiens syfte. Vi förklarade i brevet att vi önskade observera en samlingsituation och att observationerna kommer att dokumenteras med hjälp av penna och papper. Vidare i brevet informerar vi att alla som deltar i studien är och kommer att förbli anonyma. Slutligen försäkrar vi om att allt material kommer att raderas vid godkännandet av vårt examensarbete. Alla personer och avdelningars namn är i vår studie fingerade.

I informationsbrevet meddelar vi också att vi ska observera samlingen och interaktionen mellan barn och pedagoger. Vi valde dock att utelämna vårt maktperspektiv då vi anser att makt ofta har en negativ laddning och även skulle kunna påverka pedagogernas förhållningssätt och därmed studiens resultat. I en kvalitativ metod studerar man människors beteenden och med ett maktperspektiv kan det tolkas som kränkande. Syftet är inte att på något sätt peka ut brister hos

pedagogerna utan snarare få syn på vilka strategier och på vilket sätt pedagoger och barn kan använda sin makt i samlingsituationerna. Vi anser att en viktig del i det pedagogiska förhållningssättet är medvetenheten om den maktposition man har som pedagog gentemot barnen samt hur pedagoger bemöter barn som gör motstånd i maktutövandet.

Därmed har vi uppfyllt alla forskningsetiska krav.

4.3 Diskussion av metodval

Anledningen till att vi valde att använda oss av penna och papper grundar sig i vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Vårt krav enligt samtyckeskrauet är att alla deltagande i studien ska ha gett sitt medgivande. Eftersom vi studerar barn behöver vi vårdnadshavares godkännande och vi fick inte medgivande från alla vårdnadshavare vilket vi tog hänsyn till. Med den korta tid vi hade för att samla in godkännande från vårdnadshavare tillsammans med våra tidigare erfarenheter så anade vi att vi inte skulle få in allas medgivande. Hade vi använt oss av någon form av inspelning hade vi inte kunnat garantera att de barn som vi inte fått medgivande ifrån, inte skulle förekomma i studien. Vi är dock medvetna om att penna och papper gör att vi inte kommer att få med allt som sägs eller görs under våra observationer men vi har gjort vårt bästa för att snabbt efter observationerna få ner känslor, mimik och längre händelseförlopp på papper. Vi kan heller inte gå tillbaka i efterhand för att kontrollera vad som sades vilket vi hade kunnat göra med hjälp av inspelningar. Vi tror också att inspelningar hade kunnat ha en avskräckande effekt hos vissa vårdnadshavare som hade kunnat leda till ännu färre deltagande barn i observationen.

På grund av studiens begränsade tid valde vi att endast observera på två avdelningar på en förskola som har samma arbetslagschef och därmed har vi endast observerat en pedagogisk inriktning. Vi är medvetna om att det inte ger oss någon variation i studien och att den inte är representativ för alla förskolor i Sverige. Trots det så anser vi att vi fått in en stor mängd material som vi kunnat analysera och koppla till våra forskningsfrågor.

4.4 Genomförande

Vi har tillsammans planerat upplägget för studien och haft ett bra samarbete under studiens gång. Vi har haft samma tydliga mål samt liknande synsätt vilket har underlättat arbetet. I starten av studien har vi tagit del av tidigare forskning och läst mycket litteratur på varsin hand

som vi sedan redogjort för varandra. Detta anser vi har gynnat vår studie då vi kunnat ta del av mer litteratur eftersom vi är två.

Observationerna tänkte vi göra ensamma men valde i slutändan att vi ändå skulle genomföra dem tillsammans för att få ett mer innehållsrikt material. Vi diskuterade observationerna gemensamt efteråt och renskrev våra observationsanteckningar på egen hand. De renskrivna anteckningarna gick vi sedan igenom gemensamt och valde tillsammans ut det vi ansåg vara mest relevant för vår studie.

Vi har setts varje dag och skrivit i ett gemensamt dokument. På detta sätt har vi fått många intressanta diskussioner som berikat vårt material. Vi anser att genom dessa diskussioner samt den litteratur vi läst har gett oss många nya insikter som vi tar med oss in i vår kommande yrkesroll som förskollärare.

5. Analys

I följande del kommer vi att presentera och analysera vårt empiriska material. Vi kommer att analysera materialet utifrån Foucaults maktteori, Markströms motståndsstrategier samt med hjälp av tidigare forskning. Foucault beskriver i sina texter hur makt kan utövas medan Markström har fördjupat sig i motståndsstrategier. Därför anser vi att Foucault och Markströms teorier förhåller sig till varandra, då de har en delad syn på hur makt och motstånd hör samman.

Vi kommer först att beskriva de två olika avdelningarna vi observerat på därefter kommer vi att presentera de observationer vi har valt att beskriva och analysera är sådana som vi anser är relevanta och intressanta samt går att koppla till vårt syfte och frågeställningar. Därför har vi i analysen har vi valt att dela upp observationerna i tre olika kategorier utifrån frågeställningarna. Vi är medvetna om att i många av de observationerna som vi presenterar förekommer både makt och motstånd, men utifrån innehållet i observationen har vi valt att fokusera på det som vi ansåg visade sig tydligast. Vi vill även förtydliga att alla medverkanden i studien är anonyma och att namnen är fingerade.

På avdelning Blå arbetar tre pedagoger tillsammans med 18 barn i åldrarna 1–3 år. Sanna är förskollärare, Karin och Pia är barnskötare. På avdelningen har man samling en gång om dagen strax innan lunch. Samlingarna pågår i ungefär 15 minuter. När pedagogerna meddelar barnen att det är dags för samling upplever vi att barnen snabbt lägger undan det de har för händerna och går till en röd rund matta. Barnen har inte några bestämda platser utan står, sitter och ligger på den runda mattan om vart annat. Pedagogerna sitter på mattan tillsammans med barnen under samlingen. Majoriteten av alla barn går självmant till mattan de dagarna vi är där. Vissa barn vill inte vara med, dessa barn uppmuntras att sätta sig tillsammans med de andra i samlingen. Ibland tillkommer något barn och ibland inte, i det senare fallet låter pedagogerna de barnen leka vidare. Vi upplever att pedagogerna har inlevelse och ögonkontakt med de flesta barn och på så sätt lyckas de fånga barnens uppmärksamhet och intresse. Det ser ut som att de flesta barn tycker om att delta i samlingen. Vi ser att pedagogerna ändrar sitt tonläge efter situationen och lyckas fånga upp barnen både verbalt och kroppsligt genom sitt glada och engagerade förhållningssätt.

Det är olika pedagoger som leder samlingarna och antalet pedagoger som medverkar i samlingarna varierar under de dagar vi observerar. När de är fler pedagoger som deltar är det

tydligt att det är en av pedagogerna som leder samlingen men vi ser att dem samarbetar och tar hjälp av varandra.

Samlingarna inleds med att pedagogerna och barnen sjunger om veckodagarna. Därefter tar pedagogen fram en samlingspåse, det är samma påse med samma innehåll de tre dagar vi är där. I påsen finns det olika figurer som alla är kopplade till en sång och en bok. När samlingen är slut går barnen gemensamt till matsalen för att äta lunch.

På avdelning Röd arbetar tre pedagoger tillsammans med 22 barn i åldrarna 3–5 år. Beatrice är förskollärare, Fanny och Monica är barnskötare. På avdelningen Röd finns även resurspedagogen Lena. Samlingen sker en gång om dagen strax innan lunch, den pågår i 30 minuter. Barnen sitter på en rund matta där de har bestämda platser. Pedagogen som leder samlingen sitter på samlingsmattan tillsammans med barnen de andra pedagogerna sitter utanför samlingsringen. Resurspedagogen är med två av dagarna och sitter också utanför ringen på en mindre stol. Vi upplever att de pedagoger som sitter utanför ringen har som uppgift att "hålla koll" på barnen. De är snabbt framme och petar på barn som inte sitter still eller som inte följer de regler och normer som råder i samlingen.

Vi ser att den pedagog som sitter i ringen är den som leder samlingen. De andra pedagogerna deltar inte aktivt i vare sig sång eller rörelser. Vi upplever att pedagogerna har samma synsätt i vilka regler och normer som råder i situationen. De normer och regler vi ser är att man inte talar rätt ut, att man bör sitta still på sin plats, att barnen förväntas delta aktivt i samlingarna och räkka upp handen om de vill säga något. Vi ser dock att det ibland är tillåtet att prata rätt ut. Under våra observationstillfällen kan vi inte lista ut när det är okej att prata rätt ut och när det inte är det.

Det är olika pedagoger som leder samlingarna under de dagar vi är där. Pedagogerna börjar samlingarna med att påminna barnen om reglerna som råder i samlingen. Efter genomgången av reglerna går pedagogen igenom vilka barn som är närvarande och vilka som är frånvarande. Det är olika hur samlingen struktureras men sånger och rörelsesånger sker under de dagarna vi är där. När samlingen är slut går barnen gemensamt till matsalen för att äta lunch.

Med sin makt, hur förhåller sig pedagoger till barn som ger motstånd och inte rättar sig efter normen som råder i samlingen?

Ur observationsanteckningar. Avdelning Blå 1–3 år. Onsdag 25/10–2017:

Selma i pedagog Pias knä reser sig upp och går därifrån. Amina tar då Selmas plats i knät. Pia lyfter bort Amina och sätter henne på golvet sen kryper Pia efter Selma. Hon tar tag i Selma och drar henne tillbaka till sitt knä. Selma börjar gråta och stretar emot. Pia viskar i Selmas öra och pekar på pedagogen Sanna som håller i samlingen. Selma tystnar och slutar streta emot.

Vi har sett flera exempel på barn som inte vill delta i samlingar och pedagogers försök att återfå barnens intresse och uppmärksamhet. Vi tror inte att detta är en ovanlig syn i förskolor. Vi har sett hur pedagogerna på avdelning Röd försöker, som i exemplet ovan, att få barn att stanna kvar i samlingen. Men vi har även sett att de låter barnen gå ifrån aktiviteten ibland. I fallet ovan flyttar Pia barnet rent fysiskt och använder sin styrka som makt över Selma. Vi är osäkra på om Pia fångar Selmas intresse och om Selma sen deltar i samlingen av egen välvilja eller om hon ger vika för Pias fysiska övertag och makt.

Rubinstein Reich beskriver att barn ska anpassa sig till barngruppen i förskolan och att momenten i förskola skapar en förväntan på hur barn ska agera socialt (Rubinstein Reich, 1993, s. 16-18). Även Markström menar att de regler som råder i samlingen är osynliga men att barn förväntas följa dem och att barn har möjlighet att lära sig det sociala samspelet tillsammans med andra barn och pedagoger (Markström, 2005, s. 151–160). I observationen med Selma ser vi att hon inte rättar sig efter de osynliga normerna och reglerna. Pias försök att få tillbaka Selma i samlingen kan därför också tolkas som att hon försöker lära Selma det sociala samspelet i samlingssituationen.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Onsdag 25/10–2017:

Under en sång börjar två barn att prata med varandra.

Pedagog Fanny säger: Schsss och säger sen till ett barn: Sätt dig på rumpan Göran.

Göran sätter sig på rumpan. Efter en liten stund sitter Göran på sina knän igen.

I situationen ovan ser vi att flera barn kryper framåt mot mitten av ringen och stämningen blir rörig. Fanny hyschar barnen och de kryper tillbaka tills sina platser. Att Fanny säger åt barnen att vara tysta är i sig inget konstigt då stämningen blir rörig. Däremot när hon säger att Görans ska sätta sig på rumpan istället för knäna reflekterar vi över att kommentaren endast är för att göra en markering om att hon har makten och därmed bestämmer. Vi ser att normen om att barnen ska sitta stilla och vara tysta är stark men hur man sitter har under våra observationstillfällen inte verkat spelat någon roll förutom i den här situationen. Barnen har tidigare under observationerna tillåtit att sitta både på knä och rumpa. Vi tror att Fanny i denna situation har tröttnat på barnens motstånd. Hon väljer därför att göra en tydlig markering om att det är pedagogerna som bestämmer genom att tillrättavisa Göran att sätta sig på rumpan. När Göran sen sätter sig på sina knän igen efter några minuter har stämningen i samlingen lugnat ner sig och ingen påpekar att han sitter på sina knän.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Torsdag 26/10–2017:

Mitt i en sång tystnar pedagog Beatrice. Med hennes kroppsspråk visar hon att hon vill höra barnen sjunga själva. Barnen sjunger vidare. Johan tar i och sjunger högt och tydligt. Pedagog Fanny petar då Johan i ryggen och tittar på honom. Johan tystnar och slutar sjunga. Liam väljer en ny sång och barnen räknar in låten och börjar sjunga.

Mitt i låten avbryter Fanny: Ursäkta, men INGEN sjunger, jag hör bara Beatrice nu.

Beatrice: Ja då gör vi om och så tar ni i och sjunger.

Barnen tar i och sjunger högt och tydligt.

Fanny: Bra där! Ni kan ju.

Fanny mimar eller sjunger väldigt tyst själv under alla låtar. Pedagog Lena sjunger inte alls.

Den här situationen är bara en av många liknande situationer som vi har sett. Normen är att sitta ner i samlingen, sjunga med i rätt tonläge, inte för starkt och inte för svagt. Normen säger också att man inte pratar när andra pratar och man avbryter inte i sångerna. Detta verkar dock endast gälla barnen. Pedagogerna bryter själva mot de regler som finns i samlingen genom att avbryta mitt i en sång när barnen sjunger för svagt. Vi ser också att det endast är en av tre pedagoger som sjunger med i sångerna. Vi anser att det blir svårt för barnen att veta när det är tillåtet att sjunga starkt respektive svagt. Pedagogerna förmedlar regler om hur barnen förväntas bete sig men det vi ser är att reglerna endast gäller barnen.

I situationen ser vi en tydlig maktstruktur som förmedlas genom mimik, kroppsspråk och verbalt. Vi ser att Beatrice med sin mimik och sitt kroppsspråk tydligt visar att barnen ska sjunga starkare och tydligare. Även Fanny använder sig av mimik och kroppsspråk som makt när hon petar Johan i ryggen för att han sjunger för starkt. Den verbala makten används av båda pedagogerna då de går ihop mot barnen och tillsammans får barnen att sjunga som pedagogerna vill. Beatrice och Fannys maktutövande kopplar vi till Foucaults teori om den disciplinära makten som vanligtvis utövas med mimik och kroppsspråk för att upprätthålla en viss norm och ordning. Detta bidrar till att man jämför på individnivå vilket de också gör i fallet med Johan (Foucault, 1975, s. 171–185). I situationen anser vi att det blir svårt för Johan att förhålla sig till normen då han behöver rätta sig efter pedagogernas uppmaningar. Johan sjunger med i samlingen och vi tolkar det som att han uppfattar Beatrice tysta uppmaning som att han ska sjunga starkare. När Johan sedan sjunger starkare blir han petad i ryggen av Fanny som troligtvis indikerar på att han sjunger för starkt. Johan tystnar och i nästa sång är det Fanny som avbryter och påpekar att barnen sjunger för tyst. Vi upplever att Johan rättar sig efter reglerna och normerna som råder i samlingen. Han är skicklig på att läsa av pedagogernas tysta uppmaningar och försöker även rätta sig efter dem. Johan blir besvärlig för pedagogerna oavsett hur han gör i sångstunden.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Onsdag 25/10–2017:

Barnen får önska sånger. Ett barn väljer *Björnen sover*.

Pedagog Beatrice: Men om vi ska sjunga “Björnen sover” så vill vi inte ha några skrikande björnar.

Pedagog Fanny: Tysta björnar vill vi ha.

Barnen lägger sig ner och alla börjar sjunga. När sången är slut reser sig barnen upp och viskar: Raawww.

Fanny: Oooo wow! Vilka fina björnar vi har här idag.

Barnets rätt att uttrycka sig gör dem delaktiga och de får därmed inflytande i verksamheten. Dolk menar att barn har potential att få sin vilja igenom om det är något som vuxna anser är genomförbart (Dolk, 2013, s. 164–165). Här ser vi att barnen ges inflytande genom att de får välja vilken sång som ska sjungas. Däremot ser vi att det sker på pedagogernas premisser då barnen endast får sjunga *Björnen sover* om de ryter tyst. Barnen accepterar det och får sjunga den sång de önskat. Efter sången ger pedagogerna barnen beröm för deras goda uppförande. Vi

kan också koppla pedagogernas förhållningssätt till Foucaults disciplinära maktsystem där man använder sig av både belöning och straff för att bibehålla den rådande normen (Foucault, 1975, s. 171–185).

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Onsdag 25/10–2017:

Samlingen har pågått i 25 minuter, det är flera barn som har börjat skruva på sig och har svårt att sitta still. Två av barnen börjar buffa på varandra och göra högljudda ljud. Pedagog Fanny flyttar sig från sin plats och sätter sig bakom de högljudda barnen och säger: Nej! Skärpning annars får ni gå ut och sätta er i hallen.

Pedagog Beatrice: Vill ni det?

Barnen tystnar snabbt och tittar ner i golvet och säger: Nej.

Beatrice: Nej, men sitt då ordentligt på rumpan. Ni som var så himla duktiga i början av samlingen.

Samlingen har pågått i 25 minuter och fortsätter i ytterligare 5 minuter innan den avslutas. Samlingarna på avdelningen är långa och innehåller många moment vilket gör att barnen ska klara av att koncentrera sig i 30 minuter. Vi ser att detta leder till många tillsägelser och i vissa fall som situationen ovan hot om straff. Pedagogerna är noga med sina regler som de har i samlingen/samlingarna och vi tycker att barnen anpassar sig bra till dessa regler. Vi kopplar detta till Lilja & Vinthagens teori om underordning och överordning. Genom upprepad medverkan i underordningen skapas det en normalisering (Lilja & Vinthagen, 2009, s. 40). I detta fall blir normen tydlig att barnen ska klara av att sitta still i 30 minuter.

Våra tankar kring pedagogernas förhållningssätt och barns underordning stöds av Dolk. Hon beskriver vikten av ett gemensamt förhållningssätt bland pedagogerna i de grundläggande frågorna på förskolan. Framförallt när det kommer till regler och strukturer så att pedagogerna kan stå emot barnens motstånd. Dolk lyfter dock ett problem med detta gemensamma förhållningssätt och det är att pedagoger kan ha svårt att vara impulsiva i nya situationer samt ha svårt att hantera oförutsedda händelser. Detta kan också resultera i att barnen sällan får ut något av sitt motstånd eftersom pedagogerna håller hårt på sina regler och strukturer (Dolk, 2013, s. 227–228).

I situationen ovan byter pedagogen Fanny plats när de två barnen börjar buffa på varandra. Vi tolkar det som att hon vill markera med sin närvaro att det är båda barnens beteende som inte

är acceptabelt. Dolk menar att det är vanligt att pedagoger använder sig själva eller andra lugna barn som "stötdämpare" i situationer som kräver att man håller sig till vissa regler såsom matsituationen eller samlingen (Dolk, 2013, s.190). Vi ser inte att pedagogerna på avdelningen använder lugna barn som stötdämpare däremot tror vi att det finns en anledning till att barnen har bestämda platser i ringen som kanske är för att få en bättre atmosfär i samlingen. Det vi ser är att pedagogerna som sitter utanför samlingen ofta flyttar på sig och sätter sig bakom barn som utmanar normen. Vi ser att pedagogerna ofta ger barnen blickar, lägger handen på barnen eller ibland som i exemplet ovan hotar barnen. Vi kan också koppla detta till Lilja och Vinthagen som menar att den som gör motstånd måste vara beredd på att ta ett eventuellt straff som motståndet kan medföra (Lilja & Vinthagen, 2009, s. 69). I den här situationen ser vi att barnen inte är villiga att ta straffet som Fanny hotar med och därmed slutar barnen med sitt motstånd och Fanny behåller makten.

**Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Torsdag
26/10–2017:**

Leken *Hunden och Benet*:

Pedagog Beatrice: Nu ska vi göra hunden och benet.

Flera barn reser sig upp och säger: Jag kan hämta benet. Nej jag vill, jag vet var benet är.

Beatrice: Samir, varsågod och hämta benet.

Sofia: Men jag vill.

Beatrice: Nu bad jag Samir, för han satt tyst och stilla och reste inte på sig som ni andra.

Samir reser sig upp och går iväg för att hämta benet.

Barn som sköter sig och följer de regler som finns har ofta en tendens att få fördelaktiga inflytanden (Dolk, 2013, s.165). Detta syns tydligt i situationen ovan då Samir som suttit stilla och tyst under samlingen är den som får hämta benet till leken. Vi tror att Samir får en fördel för att han följt samlingens regler och normer. Det blir en tydlig markering till de andra barnen att man blir belönad för ett korrekt uppförande. Detta kopplar vi till Foucaults teori om den disciplinära makten att man använder sig av belöning och straff för att uppnå de befintliga normer och värderingar som råder (Foucault, 1975, s. 171–185).

**Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Tisdag
24/10–2017:**

Pedagog Monica skriver på en tavla. Tavlan är placerad så att alla barn inte ser den vilket gör att flera barn kryper framåt i ringen.

Monica: Sätt er ner på era platser.
Barnen kryper tillbaka och sätter sig ner.
Monica: Nils, vet du vilken månad det är?
Liam: Det är....
Monica: Nej! inte prata rätt ut, det är inte roligt när du förstör. Nu frågade jag Nils vad det är för månad.
Nils: Det är oktober
Monica: Bra, det är rätt
Liam: Jag visste faktiskt det!!
Monica: MEN SNÄLLA LIAM! Vi prata inte rätt ut.

I situationen ovan bryter Liam mot den oskrivna regeln och normen att man inte pratar rätt ut i samlingen. Barn är ofta medvetna om de regler och normer som råder men att de bryter dem ändå. Reglerna som råder i en viss situation frambringar ett potentiellt motstånd. Situationerna som uppstår när barnen bryter mot normerna sätter pedagogerna i en knepig situation. Som pedagog finns det olika sätt man förväntas vara på, man bör vara rolig, snäll och rättvis samtidigt som man bör vara bestämd och se till individen och gruppens bästa. Balansgången mellan dessa förväntningar och krav kan vara svår för pedagogen att hantera (Dolk, 2013, s. 193–195).

I situationen ovan frågar pedagogen ett barn om vilket månad det är. Ett annat barn har svaret och säger det rätt ut, vilket sätter pedagogen i en knepig situation. Detta är bara ett exempel av många liknande situationer som vi har sett under våra observationer. Pedagogen hanterar situationen utifrån vad hon anser är rätt men vi ser att det tyvärr blir väldigt många tillsägelser vid varje samlingstillfälle.

Pedagoger har ett yrkesmässigt ansvar som involverar både kunskap och kännedom om barngruppen. Detta gör att pedagoger ofta måste ta beslut över barngruppen som innebär att allas viljor inte kan tillgodoses och det kan i sig skapa konflikter och motstånd. Barns reaktion till den vuxnes makt är ofta impulsstyrda och är först inte ett medvetet motstånd mot den vuxnes auktoritet. Det är först när den vuxne ger respons på barnets motstånd som barnet aktivt börjar strida för att få sin vilja igenom (Juul & Jensen, 2015, s. 84–85).

Som vi tidigare nämnt så ställer sig barnstugeutredningen kritisk till samlingen eftersom den endast är gruppanpassad. I situationen ovan försöker Monica att se till individen när hon ställer en fråga till Nils. Vi tror att Liam agerar impulsstyrt när han ger Monica det rätta svaret före

Nils vilket gör att Monica misslyckats att göra situationen individanpassad. Det är svårt att anpassa sig efter individen när man genomför en samling och därför blir den gruppanpassad. Vi tror att detta exempel är varför barnstugeutredningen ställer sig kritisk till samlingarna i förskolan.

Hur reagerar barn i vår studie på pedagogers maktutövande, finns det någon typ av motståndsstrategi de använder sig av?

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Torsdag 26/10–2017:

Barnen får idag önska sånger som ska sjungas på samlingen. För att få önska måste barnen räcka upp handen och invänta att en pedagog ger dem ordet. Hanna räcker tyst upp handen.

Flera andra barn räcker också upp handen och några barn säger: Ja, jag vill välja.

De barnen som pratar rätt ut och räcker upp handen får välja sång. Varje gång ett annat barn blir valt att välja en ny sång tar Hanna tyst ner handen och sjunger med. Hon tar sedan upp handen igen så fort sången är slut. Efter ett par sånger väljer Hanna att inte räcka upp handen mer. Samlingen går mot sitt slut men det är fortfarande tid kvar innan det är dags för lunch. Pedagog Beatrice verkar vilja fylla kvarstående tid med ytterligare sånger.

Beatrice: Är det inte någon som vill välja en till sång?

Inget barn räcker upp handen inte heller Hanna.

Regler och ramar på förskolan kan bidra med att barn inte blir kreativa i sitt motstånd utan väljer att vara passiva (Dolk, 2013, s. 217–218). I exemplet ovan ser vi att Hanna följer reglerna och normerna som råder i samlingen. Hon sitter tyst, räcker upp handen samt att hon är respektfull mot sina kompisar. De andra barnen i samlingen använder ett kreativt motstånd då de följer regeln om att räcka upp handen men samtidigt bryter de regeln genom att prata rätt ut. Dock verkar Beatrice i denna situation tycka att det är okej eftersom de barnen får välja sånger. Det verkar som att Hanna som faktiskt följer samlingens normer ger upp, hon blir istället passiv. Hannas passiva motstånd kopplar vi till Markströms teori om det avvisande motståndet. Vi ser hur Hanna försöker få ordet länge, Beatrice verkar dock inte se henne. Vi som observatörer ser motståndet men vi tror inte att någon andra uppfattar detta. Hannas motstånd kan också tolkas som kreativt då hon hitintills i samlingen följt pedagogens alla regler och

uppmaningar men när hon inte blir vald struntar hon i pedagogens uppmaningar om att välja sång. Pedagogerna får därmed hitta på en ny lösning för att fylla ut den resterande samlingstiden. Rubinstein Reich beskriver att de klassiska inslagen i en samling så som sånger, närvaro, genomgång och lekar har som syfte att uppmärksamma och se alla barnen i gruppen (Rubinstein Reich, 1996, s. 234–235). Vi förstår grundtanken till att de inslagen skulle kunna bidra till att alla barn får uppmärksamhet vilket alla barn också får en kort stund om man går igenom närvaron. Dock anser vi utifrån våra observationer och tidigare erfarenheter att barn får olika mycket uppmärksamhet. I observationen ser vi att barnen som får uppmärksamhet och ordet i samlingen är de som räcker upp handen men pratar rätt ut, något som Hanna inte gör. Rubinstein Reich menar att barn har olika strategier för att påkalla pedagogens uppmärksamhet. Vissa barn har lärt sig hur man ska gå tillväga andra inte (Rubinstein Reich, 1996, s. 227–229). Pedagogerna på avdelningen Röd är noga med regler och strukturer i samlingen samt att de ofta påminner barnen om reglerna som råder trots det är det barnen som bryter mot reglerna som får uppmärksamhet.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Blå 1–3 år. Tisdag 24/10–2017:

Pedagog Sanna tar upp en bok i tygpåsen. Iris försvinner iväg från samlingen.

Sanna: Kom och var med i samlingen.

Iris kommer inte tillbaka till de andra i samlingen. Sanna fortsätter genom att öppna boken.

Sanna läser: “Viggo kan själv klättra upp på stolen.”

Sanna avbryter läsandet och tittar på barnen och säger: Det kan ni också göra va? Klättra upp och sätta er på stolar.

Barnen i kör: Jaaa

Iris leker ensam i hemvrån. Iris stannar upp i sin lek och går mot en stol i hemvrån. Hon klättrar upp på stolen och sätter sig på den samtidigt som hon slår ut med armarna och utbrister, “Tada!”

Ur observationsanteckningar. Avdelning Blå 1–3 år. Onsdag 25/10–2017:

Filip sitter själv lite utanför samlingsmattan lutad mot en vägg. Filip sjunger inte med i sånger och följer heller inte med i rörelserna. Man ser dock att Filip tittar och observerar Pedagog Sanna som leder samlingen. Pedagog Pia, tar ut sin hand mot Filip men han ryggar tillbaka och Pia låter honom vara. I en av sångerna går textraden “*vad har du i din ficka, fyra hål...*” Filip för då ner sina händer i sina egna fickor.

I de två exemplen ovan ser vi att båda barnen, Iris och Filip deltar i samlingen på sina egna villkor. De följer inte den norm som råder om att alla deltagare bör vara på samlingsmattan. De sjunger inte med i sångerna eller deltar i rörelser som görs. Sanna uppmuntrar barnen att delta genom att glatt säga "Kom och var med i samlingen" och Pia klappar på Filip i ett försök att göra honom delaktig. När Iris och Filip visar att de inte vill låter Pia och Sanna barnen vara. Man kan tolka pedagogernas försök till att få med barnen i samlingen på olika sätt. Kanske har pedagogerna synsättet liksom Olofsson (2010) att samlingen är en förberedelse inför skolan. Eller så kanske pedagogerna anser att barnen skulle tycka det vore kul att delta om det bara deltog mer aktivt i samlingen. Det kan också vara så att pedagogerna är rädda för att barnet känner sig utanför. Framförallt i situationen med Filip som faktisk sitter med i samlingar men utanför. Pia kanske är orolig för att Filip ska känna sig utesluten ur gruppen och vill stötta Filip i att våga delta i samlingen. Trots att barnen inte deltar ser vi att de deltar på sina egna villkor utanför mattan. Iris som tydligt väljer att gå ifrån samlingen tillåts göra det. Dolk beskriver att pedagoger kan göra individuella undantag för enskilda barn som har svårt att vara med i en viss aktivitet men att man som pedagog måste vara vaksam så att inte alla barn i gruppen vill göra något annat och den aktivitet man höll på med går förlorad (Dolk, 2013, s. 187).

Markström beskriver i sin undersökning hur förskolans verksamhet förmedlar många normer. Vissa barn anpassar sig efter de rådande normerna, andra barn väljer att utmana normerna. Barn kan själva skapa egna sociala regler, enskilt eller tillsammans i grupp för att utmana pedagogernas makt i förskolan (Markström, 2005, s. 215).

Motståndet barnen gör i situationen ovan är fysiskt motstånd. Iris väljer att tydligt lämna samlingsmatta. Vi ser ändå att Iris väljer att delta i samlingen eftersom hon lyssnar på det Sanna säger. Iris skapar egna regler och deltar på sina egna villkor under samlingen. Vi ser att Filip använder sig av olika motståndsstrategier. Han gör ett emotionellt motstånd då vi upplever att han med sitt kroppsspråk visar att han känner sig obekvämt och blygt. Filip visar också på ett avvisande motstånd då han inte deltar i rörelserna eller sjunger med i sångerna samt avvisar Pias försök till kontakt. Filip går inte iväg från samlingen utan väljer att sitta kvar med de andra barnen, dock sätter han sig utanför samlingsmattan. Denna handling anser vi är ett socialt motstånd. Vi upplever inte att Filip intresserar sig för samlingen och anser att han avstår från den sociala gemenskapen med pedagoger och barn (Markström, 2010, s. 306–310). Vi ser också att Filip precis som Iris ändå lyssnar på Sanna och hänger med i samlingen. Detta visar

sig då han stoppar ner handen i fickan för att känna efter om han har *fyra hål*. Filip deltar precis som Iris i samlingen på sina egna villkor.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Onsdag 25/10–2017:

Fem små apor hoppade i sängen ska nu sjungas. I sången önskar Adam att de ska sjunga om barnen istället för aporna. Ex. “En liten Adam hoppade i sängen han ramla ner och slog sitt lilla huvud, Elin ringde doktorn och Kalle svara...”

Ett barn, Kalle, hinner räkna ut innan sången börjat att han kommer att bli doktorn.

Kalle: Jag vill inte vara doktorn.

Pedagog Beatrice: Fast nu är det så, man blir det man blir. Det kan vi inte göra något åt.

Barnen räknar in sången, Beatrice och barnen börjar sjunga och Kalle “får bli det han blir”, doktorn. Kalle sjunger inte med i sången.

I situationen ovan används det två olika motstånd. Kalle gör ett verbalt motstånd när han tydligt uttrycker att han inte vill vara doktor. Beatrice använder makten hon besitter genom att inte ta till sig Kalles motstånd. Barnets motstånd påverkar nästan aldrig pedagogernas förhållningssätt och regler, utan motståndet ses mer som att barnet är besvärligt (Dolk, 2013, s. 2018–220). När Kalle inte får gehör i sin argumentation tolkar vi det som att han ändrar strategi. Kalle visar att han blir sur med sitt kroppsspråk och han väljer att inte delta i sången samt blir mer passiv under resten av samlingen. Denna strategi kopplar vi till Markströms teori om ett avvisande motstånd.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Blå 1–3 år. Torsdag 26/10–2017:

Idag leder pedagog Karin samlingen. Pedagog Sanna sitter också med på mattan. Karin tar fram samlingspåsen.

Jasmine: Jag vill ta.

Jasmine ställer sig upp och petar på Karin.

Karin: Nej, jag gör. Oooo kolla här. Ojoj titta vad jag hittade i påsen, en råtta!

Barnen och pedagogen sjunger “*Vad bor du lilla råtta?*”

Jasmine lägger sig ner på rygg och stirrar upp i taket, hon sjunger inte.

Karin stoppar ner råttan i tygpåsen igen. Jasmin ser detta och reser sig upp från golvet.

Jasmine söker ögonkontakt med Karin och frågar igen: Jag ta?

Karin svarar inte utan tar själv upp nästa sak ur påsen och säger: Titta här! Spöket, den sjunger vi om.
Barnen stämmer in i sång med pedagogerna. Jasmine som inte fick ta en sak ur påsen sjunger inte med denna gång heller.

Den här situationen anser vi är ett exempel på fysiskt och avvisande motstånd. Detta sker då Jasmine väljer att inte sjunga med i sångerna på samlingen eftersom hon inte får ta en figur ur påsen. Jasmine visar tydligt att hon vill ta en figur ur påsen vid ett par tillfällen men varje gång är det Karin som får dra en ny figur.

Vi har under våra observationer sett att pedagogerna leder samlingarna på olika sätt. De andra dagarna får barnen turas om att dra figurer ur påsen för att sedan sjunga om dem. Karin väljer att själv plocka upp figurerna och låter inte något barn dra fram figurer ur påsen. Vi tolkar det som att Jasmine tror att det är samma procedur som de tidigare dagarna. När Jasmine märker att hon inte kommer att få dra en figur så blir hon stött och väljer demonstrativt att avstå från att delta överhuvudtaget.

Vi ser att Karin svarar Jasmine genom att säga "Jag gör" första gången medan vid det andra tillfället väljer att ignorera Jasmine. Vi undrar om utgången hade sett annorlunda ut om Karin tydligt förklarat att det endast var hon som skulle dra figurer ur påsen denna gång. Kanske hade Jasmine deltagit i samlingen då?

Ur observationsanteckningar. Avdelning Blå 1–3 år. Torsdag 26/10–2017:

Iris går iväg från samlingen och hämtar en boll. Hon går tillbaka till samlingen och kastar bollen in i gruppen av barn. Iris skrattar och försöker springa därifrån. Pedagog Sanna tar bollen och stoppar Iris.

Sanna: Nej! Det där är inte okej!

Iris slår händerna för ansiktet och det ser ut som hon blir ledsen.

Sanna: Du får bli arg på mig och man får bli ledsen men det är inte okej att kasta bollar på sina kompisar.

Iris vänder sig snabbt om och går skrattandes därifrån.

I den här situationen sker det flera motstånd. Dels gör Iris ett fysiskt motstånd då hon väljer att gå iväg från samlingen. Vår tolkning är att samlingen inte tilltalar Iris då hon lämnade samlingen under alla våra observations dagar. Iris går sedan och hämtar en boll som hon väljer att kasta in i samlingen. Vi vet inte varför hon gör detta men tolkar det som en protest mot

aktiviteten hon inte vill vara med på. Sanna markerar tydligt mot Iris att man inte får göra så. Därefter gör Iris ett emotionellt motstånd då hon slår händerna för ansiktet och använder sig av gråt. Sanna uppmärksammar Iris emotionella motstånd med att bekräfta och respektera Iris känslor men samtidigt markera att handlingen inte är okej. Detta kopplar vi till Juul och Jensen när Sanna tillåter Iris att känna en frustration och få bearbeta den i fred (Juul & Jensen, 2015, s. 85–86). Vi som observatörer ser när Iris vänder sig bort från Sanna och samlingen att Iris inte alls är ledsen, utan tvärtom går skrattandes därifrån. Iris använder ett kreativt sätt att komma undan konsekvenserna av sin handling genom att låtsas bli ledsen. Om Iris hade valt att skratta framför Sanna under hennes tillsägelse tror vi att Sannas reaktion hade blivit annorlunda. Iris medvetna val att använda sig av gråt gör att hon kommer undan lätt med sitt agerande.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd 3–5 år. Onsdag 25/10–2017:

Pedagogen Beatrice tar fram namnlappar som ligger i en liten låda. Beatrice ber barnen ta en namnlapp och titta om de känner igen namnet. Barnet ska sedan ge lappen till de barn vars namn står på lappen. Elin står länge och tittar ner i lådan.

Beatrice: Nu får du ta en lapp.

Elin fortsätter att tveka och titta ner i lådan med namnlappar. Hon tar god tid på sig.

Elin: Det är svårt att välja.

Elin vrider på sig och har svårt att stå still.

Beatrice: Kom igen nu, ta bara en.

Elin skiner upp och tar en lapp och säger: Titta jag fick mig själv!

Vår tolkning i den här situationen är att Elin gärna vill dra sin egen namnlapp ur lådan. Beatrice försöker hålla fast vid de hon sagt att barnen slumpmässigt ska ta en lapp ur lådan. Elin följer Beatrice uppmaning men utnyttjar den korta stund av makt hon tilldelas till sin fördel. Vi tolkar det som att Elin ger sken av att det är svårt att välja lapp men i själva verket tror vi att hon letar efter sitt namn. När hon väl hittar sitt namn skiner hon upp och agerar förvånad över att hon dragit sin egen lapp. Markström beskriver hur pedagogerna skapar en norm i förskolan om vad som är ett acceptabelt beteende (Markström, 2010, s. 311). Vi tror att Elin förstår den norm som råder i situationen och att det acceptabla beteendet är att slumpmässigt ta en lapp. Elin går på ett kreativt sätt förbi de här reglerna när hon uttrycker att det är svårt att välja. På så sätt får inte Beatrice en möjlighet att rätta Elin eftersom Elin inte tydligt har brutit mot någon regel. Vi

tycker att den här situationen är svår att tolka och vilket typ av motstånd som Elin använder sig av. Vi ser att Elin spelar på det emotionella när hon ger känsla av att det är svårt att välja lapp och därmed skapar hon mer tid till att hitta sin egen namnlapp.

I vilken utsträckning ger pedagogerna barn frihet och utrymme att själva bestämma i samlingen?

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd, 3–5 år. Tisdag 24/10–2017:

Rörelseleken *Bonde i vår by*: Leken börjar med att barnen håller varandra i händerna och bildar en ring samt att ett barn väljs ut till bonde. Bonden får ställa sig i mitten av cirkeln och barnen sjunger och går runt bonden. Bonden ska välja en fru från de som cirkulerar runt, frun ska i sin tur välja ett barn och så fortsätter leken tills ca sju barn blivit utvalda karaktärer. Pedagog Monica väljer ut ett barn som får vara bonde. Emil som blivit utvald ställer sig i mitten av ringen. Monica och barnen sjunger. Emil ska sen välja en fru. Han väljer Tim som får ställa sig i mitten av ringen tillsammans med Emil. Leken genomförs tre gånger, det är Monica som väljer ut vem som ska få börja vara bonde alla tre omgångarna. Det är i princip samma barn som blir utvalda att delta i leken alla tre omgångar.

I slutet av tredje omgången säger Monica: Nu får du välja någon som inte varit med förut.

Leo tar god tid på sig innan han motvilligt väljer ett nytt barn som inte deltagit tidigare. Sedan fortsätter barnen välja barn som redan har fått vara aktiva under tidigare omgångar.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Röd, 3–5 år. Torsdag 26/10–2017:

Leken *Hunden och benet*. Ett barn väljs ut till hund och får lägga sig och blunda i mitten av samlingsringen. Pedagogen ger ett "hundben" till ett av barnen i ringen och därefter lägger alla barn sina händer bakom ryggen. Sedan får hunden gå fram och skälla på ett barn som då ska visa sina händer. Leken tar slut när hunden har hittat barnet med hundbenet bakom ryggen. Den som har benet bakom ryggen blir nu hund och den tidigare hunden får välja ett barn som ska gömma benet. Det barn som är mest aktiva i den här leken är samma barn som var aktiva i leken *Bonde i vår by*.

Leken har pågått en stund när pedagog Beatrice säger: Ge benet till någon som inte haft den.

Kevin ger benet till Freja. Hunden reser sig upp och ska gå fram och skälla på ett barn.

Hugo: Det är Freja som har benet.

Liam: Nää han sa att Freja hade benet!!

Beatrice: Man får inte säga vem som har benet då är det inget roligt att leka.

I båda lekarna överlåter pedagogen sin makt till barnen. Det är barnen som har makten att välja vilka som ska få bli delaktiga i leken. Vi uppfattar att det är samma barn som är aktiva i båda lekarna och vi upplever att de tillhör samma kompiskrets. Det tolkar vi utifrån deras gemensamma verbala och kroppsliga uttryck.

Dolk (2013) menar på att inkludering och exkludering är något som sker hela tiden i förskolans vardag. Inkludering kan visas tydligt och öppet som att exempelvis inför hela barngruppen ge glada rop, göra gester och ge blickar som visar på uppskattning. Barn kan på samma sätt göra högljudda protester och ge blickar som visar på exkludering av andra barn, även att ignorera är vanligt menar Dolk. Barn vet generellt sett att det inte är accepterat att tydligt utesluta andra barn och kan därför aktivt välja att inkludera och exkludera varsamt (Dolk, 2013, s. 94–96). Utifrån Dolk så tolkar vi att de aktiva barnen varsamt ser till att inkludera varandra vilket leder till att de övriga barnen i samlingsleken exkluderas. Ett tydligt exempel på detta är när barnen endast väljer att skälla på sina kompisar i leken *Hunden och benet* det resulterar i att vissa barn aldrig ges chansen att få visa sina händer. I båda lekarna är pedagogerna passiva och låter barnen styra dock ser vi att pedagogerna uppmärksammar att det är samma barn då de uppmuntrar barnen att välja någon annan som inte har fått vara med än. När Beatrice uppmuntrar Kevin att välja någon ny som inte deltagit i leken tilldelas benet Freja, som inte har fått vara aktiv i någon av lekarna. När Freja äntligen får vara aktiv avslöjar Hugo att det är Freja som har benet och på så sätt måste Freja på en gång ge ifrån sig benet till någon annan eftersom hon är avslöjad. Frejas delaktighet blir kortvarig i leken då det är andra barn som har en större maktposition i samlingsleken än Freja.

Vi anser att det är pedagogerna som ger vissa barn utrymme till att ta över makten. Vi har tidigare nämnt att pedagogerna på avdelning Röd är noga med regler och rutiner och håller ihop för att upprätthålla dessa regler och normer. I leksituationerna ovan ser vi att någonting

förändras i pedagogernas beteende, de blir passiva och låter barnen styra. Vi anser att pedagogerna inte gör fel i att bli passiva och låta barnen bestämma men som observatörer ser vi tydliga mönster på hur barnen exkluderar varandra. Där ställer vi oss frågande till varför pedagogerna inte agerar vid de tydliga exkluderingsstillfällena. Pedagogerna påpekar att andra barn ska väljas för att inkluderas i leken men när samma procedur upprepas låter pedagogerna det fortgå. Vi upplever att barnen som besitter makten i leken tar möjligheten att på ett kreativt sätt varsamt inkludera sina kompisar i aktiviteten.

Ur observationsanteckningar. Avdelning Blå, 1–3 år. Onsdag 25/10–2017:

Pedagogen Sanna tar upp en apa ur samlingspåsen och säger: Ska vi sjunga om apan?

Barnen i kör: Neej!!! Läskig.

Sanna stoppar ner apan i påsen och tar upp ett spöke ur påsen: Okej, ska vi sjunga om spöket då eller är den också läskig?

Lisa: Ja, läskig.

Sanna stoppar återigen ner figuren i påsen och tar fram en katt: Ska vi sjunga om katten då?

Barnen: Ja!

I situationen ovan ser vi att Sanna är den som leder samlingen. Sanna har själv valt vad samlingen ska innehålla och fyllt en tygpåse med olika figurer som alla i sin tur är kopplade till en sång. I situationen gör barnen ett verbalt motstånd mot de figurer och sånger Sanna drar ur påsen när de säger nej och uttrycker att figurerna är läskiga. Enligt Dolk påverkas barn av de val vuxna gör och i en barn- och vuxenrelation är det den vuxna som alltid makten. Dock har barn alltid möjlighet att göra motstånd och därmed kan barn påverka den vuxnes makt (Dolk, 2013, s. 31). Utifrån Dolk tolkar vi det som att Sanna låter barnen göra motstånd mot makten och barnen får avgöra vilken sång som de tillsammans ska sjunga i samlingen.

Vi har under våra observationer sett liknande exempel från barnen. Barnen har på båda avdelningarna gjort verbalt motstånd flera gånger mot pedagogernas val av sånger. Vi anser att pedagogerna då sett barnens motstånd som något negativt eller som det själva sagt: *“Vad tråkigt det låter när du säger så”*. Situationen på avdelning Blå är det enda exempel vi sett där pedagogen tar till sig barns motstånd mot val av sånger och där barn ges möjlighet att påverka den vuxnes makt.

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation - Lpfö98/16 s.12

Vi har tidigare nämnt att vi upplever att barnen på avdelning Blå tycker om att delta i samlingen. Detta kan bero på att pedagogerna ger barnen utrymme att själva kunna påverka sin situation och därmed ibland bli tilldelad makten. Juul & Jensen beskriver vikten av att barn ska få inflytande i och över deras egna liv. Som vuxen bör man överväga hur mycket makt man ska ge barnen att påverka deras egen situation. Barn agerar ofta utifrån deras lust medan en vuxen handlar utifrån barnets behov. Därför behöver barn vuxna som bemöter deras lust på ett respektfullt och ansvarsfullt sätt samt anpassar det ut efter barnets behov (Juul & Jensen, s. 109). Utifrån Juul & Jensen anser vi att Sanna genom att ha bestämt samlingens innehåll efter barnens behov men väljer att anpassa innehållet efter barnens lust.

6. Diskussion

Studiens syfte var att undersöka maktrelationer mellan barn och pedagoger i förskolan. Vi ville titta på hur pedagoger hanterar makten de besitter och hur de agerar när barn gör motstånd, vilka strategier använder barnen sig av? Samt se vad som händer om pedagoger överlåter makten till barnen.

I läroplanen för förskolan står det att ”förskolans verksamhet ska präglas av en pedagogik där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar en helhet” (Lpfö 98/16). Begreppet fostran tror vi finns kvar i läroplanen efter barnkrubborna och barnträdgårdens tid där fostran av barn var centralt. Vi anser att begreppet fostran är ett svårtolkat ord då det kan hålla flera olika innebörder för olika personer. Fostran av barn genomsyras av pedagogers och föräldrars egna värderingar och synsätt. Vilket medför att åsikterna om hur barn ska uppfostras kan skilja sig stort. Vi har sett flera exempel där pedagoger använder sin makt för att få barn att anpassa sig till normen i samlingen samt korrigera barns uppföranden. Även Dolk beskriver problematiken kring likabehandlingsarbetet och barns delaktighet kopplat till omsorgen. Dolk menar att som pedagog ska man kunna balansera sina egna och förskolans värderingar, föräldrars åsikter och förväntningar samt styrdokument (Dolk, 2013, s.142–143). Det är svårt att balansera omsorg och lärande och samtidigt kunna individanpassa verksamheten till alla barn. Som pedagog har man ansvaret och makten för att upprätthålla verksamheten och skapa en så bra miljö som möjligt för alla som är involverade i förskolans vardag.

6.1 Sammanfattning

Vi har sett att pedagoger i våra observationer har använt sig av makt för att upprätthålla strukturer och för att styra barn dit de vill samt för att försöka få alla barn delaktiga i samlingen. Den typ av makt vi sett mest i pedagogernas maktutövande är den disciplinära makten. Där har vi sett att pedagoger försöker upprätthålla de normer och den ordning de har bestämt. De använder sig av tysta uppmaningar och sitt kroppsspråk för att tillrättvisa barnen. Belöning och straff har också förekommit men vi har även sett att pedagoger är tillåtande mot barn som inte vill delta. De har då valt att inte utöva sin makt i de situationerna för att tvinga barn att delta.

Under observationerna identifierade vi alla fem av Markströms (2010) motståndsstrategier, då barnen använde sig av dessa under samlingens gång. Av de fem strategierna ser vi att tre av dem förekommer mest i vår studie. Dessa är det fysiska motståndet, det avvisande motståndet och det emotionella motståndet, de visar sig både hos de yngre och äldre barnen.

Det fysiska motståndet visade sig i att barn tog avstånd på samlingarna dock gjorde barnen det på olika sätt på de två avdelningarna. Avdelning Blå med de yngre barnen var det vanligt att barnen valde att lämna samlingen och gick iväg. Detta tolkar vi som att de yngre barnen inte har samma språkliga förutsättningar som de äldre och de därför använder sig mycket av kroppsspråk och mimik när de kommunicerar. På avdelningar Röd med de större barnen gick barnen inte iväg när det gjorde fysiskt motstånd utan valde att sitta kvar. Barnet blev istället tillbakadraget och genom sitt kroppsspråk visade att de inte deltog aktivt i samlingens aktiviteter.

De avvisande motståndet visade sig genom att barnen agerade passivt i vissa moment i samlingen de kunde ignorera lärare och andra barn. Markström beskriver att det avvisande motståndet är svårt att få syn på då det ofta sker försiktigt i tysthet. Vi upplever att det är svårt som pedagog att upptäcka de barn som gör ett avvisande motstånd i samlingen. Detta tror vi beror på i enlighet med Markströms teori att det sker diskret, dessutom genomförs samlingarna i en stor barngrupp vilket genererar i att det är svårt att se alla barn, framförallt de barn som är passiva och tillbakadragna.

Det emotionella motståndet visade sig i observationerna genom blyghet samt att barnen kunde agera känslofyllda i sina strategier för att göra motstånd. I observationerna anser vi att barnen är kreativa då de använder sig av det emotionella motståndet som en strategi då barnen spelar på sina egna och andras känslor. Det är då svårt som pedagog att avgöra när ett barn faktiskt är ledset eller blygt och när barnet känner känslan på riktigt vilket medför att det blir svårt att tillrättavisa barnet när det agerar känslösamt.

Vi har sett exempel där pedagogerna ger barnen makten att själva bestämma i samlingen. Det vi kan utläsa är att när större barn får makten använder de makten för egen vinning genom att de exkluderar och inkluderar varandra. Pedagogerna i observationerna blir passiva och ger barnen ett stort utrymme att styra. Under de tillfällen makten låg i barnens händer och de inkluderar sina kompisar ser vi inte något motstånd från de barn som blir exkluderade i leken.

De exkluderande barnen agerar precis som pedagogerna gör genom att låta barnen med makt styra. Bland de yngre barnen ser vi att pedagogen är lyhörd och håller strukturen men låter barnen vara med och bestämma. Vi tror att barnen upplever att det är de som bestämmer trots att pedagogen endast ger barnen möjlighet att bestämma över en liten del av samlingen.

6.2 Slutsats

Vi har visat på hur samlingen uppkom i Frøbels Kindergarten på 1800-talet. Hur samlingens cirkel stod för gemenskap och oändlighet och hur innehållet i samlingen skulle utövas. I observationerna ser vi att samlingarna på avdelning Röd och Blå genomförs på runda mattor likt Frøbels tankesätt.

Förskolan har under århundraden förändras och anpassat sig efter samhällets utseende och behov. Från att ha varit en barnpassning för de fattigaste i samhället till att bli barnens första möte med bildning där lek och lärande går hand i hand. Med våra observationer och våra gemensamma erfarenheter från tidigare samlingar anser vi att samlingarna idag ser i princip likadana ut som det gjorde på 1800-talet. Vi har sett tydliga exempel på att samlingarna är en rutin och att innehållet i stort sett är detsamma som det var under Frøbels tid.

Den fördel vi ser med samlingar är att rutiner och upprepning skapar trygghet hos barn. Samlingarna skapar naturliga tillfällen för undervisning, gemensamma reflektioner och precis som Moberg beskriver ett tillfälle för barn och pedagoger att tala om som sådant som är viktigt eller svårt. Det finns både fördelar och nackdelar med samlingen. Varför den är så djupt rotat i förskolan tror vi har att göra med att det inte finns ett bra komplement till förskolans samling.

Vi har under studiens gång diskuterat barnstugeutredningens kritik om samlingens förekomst i förskolan, b.l.a. ville de se ett mer individualistiskt arbetssätt. Vi ställer oss likt barnstugeutredningen också kritiska till den gruppanpassande samlingen. För att kunna leda en sådan aktivitet med många barn krävs det struktur och regler för att alla barn ska få komma till tals och få ut något av samlingen. Vi har sett att pedagogerna använder sin makt i syfte att upprätthålla en struktur för att kunna genomföra aktiviteterna på samlingen.

Vi har genom vår studie sett att när pedagoger håller hårt på regler och normer i samlingssituationen påverkar det barnens chans att påverka sin egen situation och samlingens

uppbyggnad. Läroplanen vilar på en demokratisk grund som handlar om att alla barn ska få chans att uttrycka sina åsikter och få dem respekterade. När pedagoger håller för hårt på regler och rutiner skapas en miljö där barn lätt kan bli passiva och anpassa sig till att vara underordnad pedagogerna. Värdegrundsarbete och etiska förhållningssätt är något som ska genomsyra verksamheten. I observationerna har vi kunnat se att barn gör motstånd, dock har vi fått anstränga oss för att få syn på motståndsstrategierna barnen använde sig av då det vanligaste motståndet var passivitet. Vi har diskuterat detta och ställt oss frågan vad det kan bero på. Vår slutsats blir att med pedagogernas tydliga struktur och regelsättning bidrar det till att barnen underordnar sig. Barnen är medvetna om att deras motstånd inte får någon effekt och därför tror vi att barnen inte gör något större motstånd mot pedagogernas makt. Eftersom pedagogerna oftast inte tar till sig barnens motstånd anser vi att barnen blir passiva samt att vi upplever att pedagogerna ser barns motstånd som problematiskt och svarar motståndet med hot och tillsägelser. Vilket leder till att barnen inte ges chansen att bli delaktiga och påverka sin situation i samlingen.

Vi har också reflekterat över att pedagogernas förhållningssätt i samlingarna varierar. Vad som är acceptabelt ena dagen är inte det andra dagar. Vi tror att detta skapar förvirring och vi som observatörer får inte heller en tydlig bild om vad som gäller. Reglerna går att förändra och verkar ibland bara gälla vissa barn vilket resulterar i att barnen inte rättar sig efter reglerna utan anpassar sig efter pedagogens makt och förhållningssätt den dagen.

När förskolans samlingar blir starkt pedagogstyrda med tydliga normer och värderingar inför hur barngruppen ska agera anser vi att man inte följer läroplanen. Pedagoger ska bidra till barns utveckling och lärande och de ska ta hänsyn till barns integritet och vara förebilder i vårt demokratiska samhälle. Läroplanen uppmuntrar till att alla barn ska få vara olika och få möjlighet att uttrycka sig och på så sätt kunna påverka sin situation och göra val utifrån dem (Lpfö 98/16, s. 4–5). När pedagoger använder sig av makt på ett sätt där barn väljer att avstå från att delta pga. de inte får något gehör anser vi att man strider mot det demokratiska förhållningssättet. För att förskolan ska kunna upprätthålla sitt politiska uppdrag krävs det att pedagoger tar ett ansvar för att alla barn som vistas i förskolan ska få en så trygg och lärorik miljö som möjligt. Vi anser att för att kunna uppnå detta måste man våga ifrågasätta alla moment i förskolan och se över momentet så att det inte endast blir en rutin utan ett pedagogiskt syfte vilket bryter mot det demokratiska värdegrundsarbetet.

Under tidigare forskning har vi beskrivit olika forskares teorier kring normer, värderingar, makt och motståndsstrategier. Våra observationer och den tidigare forskning vi beskrivit stämmer bra överens med varandra. Dock ser vi att Dolk är den enda av den tidigare forskningen som nämner det som visar sig tydligast i vår studie nämligen att barn blir passiva när pedagoger håller för hårt på regler i förskolan. Dolk gör inte någon djupare analys kring det utan endast nämns det i en situation hon observerat.

6.3 Förslag till vidare forskning

Vi har vid ett flertal tillfällen under studiens gång diskuterat hur vår studie hade sett ut med ett genusperspektiv kopplat till maktperspektivet. Därför skulle de varit intressant att fördjupa sig i genus och makt, om exempelvis pedagogerna uppfattar barnens motstånd olika beroende av kön. Det skulle även vara intressant att studera barnens makt, vilka av barnen är det som tillåts ta plats i samlingsen och som får bestämma. På grund av studiens tidsbegränsning och omfattning så gav det inte utrymme till att studera båda perspektiven.

Referenslista

Dolk, Klara (2013) *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2013.

Foucault, Michel (1975/2003). *Övervakning och straff fängelsets födelse*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv.

Juul, Jesper & Jensen, Helle (2015), *Relationskompetens i pedagogernas värld*, 4., uppl. Stockholm: Liber AB.

Lilja, Mona & Vinthagen, Stellan (red.) (2009). *Motstånd*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Läroplanen för förskolan 1998/2016. Skolverket.

Markström, Ann-Marie (2005). *Förskolan som normaliseringspraktik: en etnografiskstudie*. Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2005. Tillgänglig på internet:

<https://pdfs.semanticscholar.org/e6c9/c7014b7de36f0c9f2a900933497c704a54eb.pdf>

Markström, Ann-Markström (2010) *Talking about children's resistance to the institutional order and teachers in preschool*. Journal of Early Childhood Research 8(3) 303-314. DOI: 10.1177/1476718X10368591.

Tillgänglig på internet: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1476718X10368591>

Martin Korpi, Barbara (2015). *Förskolan i politiken – om intentioner och beslut bakom den svenska förskolans framväxt*. 4. Uppl. Stockholm: Utbildningsdepartementet:

Regeringskansliet. Tillgänglig på internet:

[http://www.regeringen.se/4acc7c/contentassets/7d83393009994779a340d8b839e5e8ae/forsko
lan-i-politiken---om-intentioner-och-beslut-bakom-den-svenska-forskolans-framvaxt-
u015_007.pdf](http://www.regeringen.se/4acc7c/contentassets/7d83393009994779a340d8b839e5e8ae/forsko
lan-i-politiken---om-intentioner-och-beslut-bakom-den-svenska-forskolans-framvaxt-
u015_007.pdf)

Nilsson, Roddy (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö. Égalité.

Olofsson, Britta (2010). *Meningsfull samling i förskolan*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

Rubinstein Reich, Lena (1993) *Samling i förskolan*. Akademisk avhandling. Malmö:
Almqvist & Wiksell International.

Simmons-Christenson, Gerda (1997). *Förskolepedagogikens historia*. 4., omarb. Och
utvidgade utg. Stockholm: Natur och kultur.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistiskt- samhällsvetenskaplig
forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på internet:

http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf

Bilaga 1

Hej!

Vi är två lärarstudenter på Södertörns högskola som just nu skriver vårt examensarbete. Vi kommer att besöka er förskola för observationer. Vårt examensarbete handlar om att undersöka pedagogernas interaktion med barn i samlingsituationer och hur barnens gensvar är.

Endast papper och penna kommer att användas under våra observationer. Samtliga deltagare i studien kommer att vara anonyma och kan närsomhelst under arbetets gång välja att avbryta deltagandet i studien. Vårt forskningsmaterial kommer endast att användas i vårt examensarbete och därefter raderas.

Tack på förhand!

Vänliga hälsningar,

Johanna Dahlgren-Syrén & Josefin Axemar

Förskolläraryrket termin 7

Södertörns högskola

Handledare: Marco Nase marco.nase@sh.se

Bilaga 2

Hej!

Vi är två lärarstudenter från Södertörns högskola. Vi är inne på vår sista termin och ska nu skriva vårt examensarbete. Vi kommer att besöka förskolan X och avdelningarna Blå och Röd. Vi kommer att observera i verksamheten och koncentrera oss på samlingarna. Vårt examensarbete handlar om att undersöka pedagogernas interaktion med barn i samlingsituationer och hur barnens gensvar är. Vi kommer att observera samlingarna och anteckna det vi ser med papper och penna.

Alla i undersökningen kommer att vara anonyma och allt material vi samlat in kommer att förstöras när examensarbetet är godkänt.

Vi hoppas att ni som föräldrar är okej med detta. Om ni har några frågor, funderingar eller om ni inte vill att era barn ska delta, kontakta pedagogerna på er avdelning.

Med vänliga hälsningar

Johanna och Josefin

- Som vårdnadshavare tillåter jag att mitt barn är med **i studien**

- Som vårdnadshavare tillåter jag inte att mitt barn deltar i studien

Barnets namn _____

Datum _____

Vårdnadshavares underskrift/er _____